

Privéhandel en het VOC-bedrijf

Effectiviteit van privéhandel in de aansturing van personeel (1738-1795)

(vergadering van de Heeren Zeventien: Afbeelding van: <http://www.voc-kenniscentrum.nl/vocbegin.html>)

Abstract

In deze scriptie wordt gekeken naar de effecten van het toestaan aan het VOC-personeel om in Azië privéhandel te drijven. Aan de hand van het *principal-agent probleem* wordt beschreven in welke mate privéhandel effect had op de aansturing van het VOC-personeel in Azië. Het bestaande historische debat over dit onderwerp wordt uiteengezet en er wordt een standpunt gekozen in dit debat. Aan de hand van een onderzoek naar het plakkaatboek van Ceylon, wordt dit standpunt verdedigd. Vervolgens wordt een nieuwe methoden van onderzoek voorgesteld om een beter en completer beeld van de gevolgen van privéhandel voor het VOC-bedrijf te kunnen beschrijven.

Inhoud

Inleiding	4
Hoofdstuk 1: Oorzaken van wangedrag	8
Hoofdstuk 2: Het historisch debat over de controlemaatregelen	14
Hoofdstuk 3: Het eiland Ceylon.....	20
Hoofdstuk 4: anachronisme van de <i>Principal-agent theory</i>	25
Conclusie	29
Bijlage literatuurlijst	32

Inleiding

Tussen 1594 en 1602 hadden de kleinere voorcompagnieën geprobeerd handel te drijven op Azië. Door de onderlinge concurrentie tussen de voorcompagnieën lukte dit niet goed en daarom wilde de Staten-Generaal de compagnieën verenigen in een grote compagnie, zodat de krachten gebundeld konden worden. Doormiddel van particuliere financiering werd het mogelijk om de scheepvaart naar Azië te vergroten. Het financieren van een bedrijf door particulieren was iets nieuws in die tijd. Hierdoor wordt de VOC vaak beschreven als een van de eerste premoderne multinationals. Het bedrijf had een zeer complexe bedrijfsstructuur en was in staat bijna 200 jaar lang succesvol handel te drijven tussen Azië en de Republiek.¹ De bedrijfsstructuur van de VOC in de zeventiende en achttiende eeuw is enigszins te vergelijken met bedrijfsstructuren van multinationals vandaag de dag. Waar tegenwoordig met communicatiemiddelen als internet en telefoon personeel in het buitenland gemakkelijk kan worden aangestuurd, was het bijzonder dat de VOC jarenlang zonder deze moderne communicatiemiddelen toch een complex en winstgevend bedrijf draaiende wist te houden. In de zeventiende en achttiende eeuw duurde het zes maanden voor schepen met orders van de Heeren Zeventien (het hoogste bestuursorgaan van de VOC) aankwamen op Batavia in Azië, maar dit lijkt geen belemmering geweest te zijn.²

Hoe de VOC zijn personeel in Azië precies aanstuurde en hoe het VOC-bestuur het voor elkaar kreeg het personeel te controleren en loyaal te houden is al lang een belangrijk thema voor historici.

“De heeren in’t vaderland besluynen de zaaken zoals zij daer goetvinden, maar wy doen het hier, zoals wy het verstaen en best oordelen”. (Gaastra 2007)³

Dit citaat is afkomstig van Gouverneur-Generaal Van Riebeeck in 1714. Dit citaat maakt duidelijk dat zich spanningen voordeden tussen het bestuur in Azië en het hoofdkantoor van de VOC in de Republiek. De moeizame communicatie tussen de Republiek en Azië creëerde mogelijkheden voor het personeel zichzelf te verrijken ten koste van de VOC.⁴ Er waren veel verschillende manieren waarop de VOC controle probeerde uit te oefenen op het personeel in Azië. Zo werden altijd *Plakkaten* en *Generale instructiën* meegestuurd met de vrachtschepen die vanuit de Republiek naar Azië voeren. Zo maakten de Heeren Zeventien hun wensen en eisen duidelijk aan het personeel in Azië. De maatregelen die de VOC trof om te zorgen dat het personeel zich loyaal bleef gedragen ten opzichte van de VOC en zich goed hield aan de regels, staan ter discussie.

Veel historici hebben onderzoek gedaan om de vraag welke maatregelen het meest effectief waren om het personeel te controleren te beantwoorden. Er komen drie

---

¹J. Lucassen, A multinational and its labor force: the Dutch East India Company, 1595–1795, *International Labor and Working-Class History*, 66 (2004), 12-14.

²F. S. Gaastra, ‘The organization of the VOC.’ *The Archives of the Dutch East India Company (VOC) and the Local Institutions in Batavia (Jakarta)*, (Leiden & Boston, Brill) (2007), 13-15.

³F. S. Gaastra, *geschiedenis van de VOC*, (Zutphen 2007) 68.

⁴S. V. Sgourev & W. van Lent, ‘Balancing permission and prohibition: Private trade and adaptation at the VOC’, *Social Forces*, 93 (2014) 3, 932-934.

verschillende visies naar voren. Als eerste zijn er de historici, zoals S. Hejeebu, M. Berg & T. Davis en P. Casas-Arce die menen dat de problemen van de VOC met het aansturen van het personeel moeten worden bekeken vanuit de *principal-agent theorie*. De tweede visie, is die van F. S. Gaastra, F. C. Wezel & M. Ruef en J. Adams. Zij menen dat door de sociale verhoudingen in de samenleving van de zeventiende en achttiende eeuw er sprake was van patrimoniale banden tussen het VOC-bestuur in de Republiek en de bestuurders in Azië. De sociale verhoudingen zorgden voor de nodige controle op het personeel. Als laatste is er de visie van S. V. Sgourev & Lent en Nierstrasz, zij menen dat historici voorbij gaan aan de complexiteit van het bestuursstelsel van de VOC. Er is volgens hen een studie nodig naar het pragmatische karakter van de manier waarop de lagere bestuurders in Azië de problemen met ongehoorzaam personeel aanpakte.

De laatste jaren is er binnen dit debat speciale aandacht voor privéhandel. Uit recent onderzoek van bijvoorbeeld Mathias van Rossum & Jan Lucassen blijkt dat er meer illegaal goud en zilver aan boord van VOC-schepen te vinden was dan tot nu toe door historici was aangenomen.⁵ Die grote hoeveelheden niet geregistreerd goud en zilver, duiden er volgens hen op dat meer personeel aan privéhandel deed dan gedacht. Dit wakkerde de discussie aan over de mate waarin VOC-personeel zich aan de regels van de VOC had onttrokken in de zeventiende en achttiende eeuw. Wanneer werknemers enkel hun eigenbelang nastreven heeft dit gevolgen voor de efficiëntie waarmee het personeel zijn werk uitvoert, dit kan dan weer leiden tot lagere winsten. Hejeebu meent dat juist door het toestaan van de privéhandel aan het personeel door zeevaartcompagnieën uit andere landen, zij wel de belangen van het personeel en het compagniebestuur verenigden. Dit betekent dat het personeel geen behoefte heeft om de regels van de compagnie te breken, want zij hebben dezelfde belangen als de compagnie. Deze stelling probeert Hejeebu te bewijzen aan de hand van de *principal-agent theorie*.

Tot nu toe is door historici voornamelijk het effect van het toestaan van privéhandel op de VOC-schepen bekeken. Over privéhandel door personeel op handelskantoren van de VOC in Azië is nog weinig geschreven. Door juist naar een handelskantoor te kijken hoop ik met dit onderzoek een nieuwe kijk te geven op het historisch debat. De hoofdvraag van dit onderzoek luidt: In hoeverre zorgde het toestaan van privéhandel op Ceylon voor een betere aansturing van het personeel tussen 1738 en 1795? En in hoeverre kan het onderzoeken van de situatie op Ceylon bijdragen aan het historisch debat over het nut van de privéhandel door het personeel van de VOC. Ik zal de situatie op Ceylon bepalen aan de hand van het Plakkaatboek van Ceylon. Dit werk is geschreven door L. Hovy. Hij heeft plakkaatbrieven uitgegeven op Ceylon vertaald en gebundeld in een naslagwerk. De plakkaaten zijn vertaald uit het zeventiende-eeuws Nederlands, hierdoor kunnen er fouten zitten in de vertalingen. Toch acht ik het boek van Hovy zeer betrouwbaar, omdat het veel positieve reacties heeft opgeroepen bij historici.⁶ Er is gekeken naar de periode van 1738 tot 1795, omdat in deze

---

⁵ J. Lucassen & M. Van Rossum, 'Smokkeloos en zilverstromen: illegale export van edelmetaal via de VOC/The wages of smuggling and flows of silver: illegal exports via the VOC', *Tijdschrift voor Sociale en Economische Geschiedenis* 13 (2016) 1, 99-102.

⁶ L. J. Wagenaar, 'L. Hovy, Ceylonees plakkaatboek. Plakkaaten en andere wetten, uitgevaardigd door het Nederlands bestuur op Ceylon, 1638-1797', (1995), 111-114

periode der privéhandel voor het eerst werd toegestaan.⁷

Om de hoofdvraag zo volledig mogelijk te kunnen beantwoorden moeten enkele deelvragen worden behandeld. Omdat sommige historici de *principal-agent theorie* gebruiken om hun standpunt te verdedigen moet duidelijk worden gemaakt wat een *principal-agent theorie* is. Aan de hand van de artikelen van Casas-Arce en Holmstrom & Milgrom wordt het theoretisch kader opgesteld. Deze artikelen zijn gekozen, omdat door Hejeebu en Casas-Arce de *principal-agent theory* van Hilgrom & Holmstrom wordt gebruikt om te verklaren dat privéhandel een goede methode is om het personeel efficiënt aan te sturen. Aan de hand van dit theoretisch kader kan gekeken worden of deze theorie klopt. Zo kunnen we bepalen hoe steekhoudend de argumenten van Hejeebu over privéhandel zijn. Vervolgens zal worden vastgesteld of er bij de VOC ook daadwerkelijk sprake was van een *principal-agent probleem*.

In hoofdstuk twee zal het historische debat over controlemaatregelen binnen de VOC uiteen worden gezet. Er waren vele manieren waarop de VOC zijn personeel kon controleren en er is geen eenduidig antwoord te geven op de vraag welke controlemaatregelen het beste werkten. Een van deze maatregelen was dus het toestaan van privéhandel. De meerderheid van de historici die zich bezighouden met dit debat, menen juist dat andere maatregelen dan de privéhandel de oplossing bood van *het principal-agent probleem* binnen de VOC. Volgens Sgourev & Lent is het niet mogelijk om het afzonderlijke effect van een enkele controlemaatregel te meten. De effecten van een maatregel worden altijd beïnvloed door andere maatregelen en externe factoren. Dus betekent volgens hen dit dat er niet een enkele maatregel is aan te wijzen als de oplossing voor *het principal-agent probleem*. Daarnaast wordt volgens Sgourev & Lent vaak niet genoeg aandacht besteed aan de complexe bedrijfsstructuur van het VOC-bedrijf.

In het derde hoofdstuk zal het plakkaatboek van Ceylon worden bekeken. Dit handelskantoor was het op twee na grootste in Azië. Het plakkaatboek vertelt veel over de privéhandel die door het personeel op het eiland werd gedreven. Aan de hand van deze primaire bronnen kan de status van de privéhandel op het handelseiland worden bepaald. Er zal gekeken worden of de conclusie over de effecten van privéhandel, die aan de hand van hoofdstuk twee bepaald zijn, in overeenstemming zijn met de situatie op Ceylon. Door onderzoek van een nieuwe set primaire bronnen en met de nieuwe aanpak, namelijk door te kijken naar het personeel van het handelskantoor in plaats van het scheepsvolk, probeert deze scriptie bij te dragen aan het bestaande historische debat.

In het laatste hoofdstuk zal worden gekeken naar de methoden waarmee historici hebben geprobeerd om antwoorden te geven op de vraag hoe effectief privéhandel was als controlemaatregel. Ik verdedig de visie van Sgourev en Lent. Aan de hand van de conclusies die zij trekken in hun artikel over privéhandel in de VOC, stel ik vast wat volgens mijn bescheiden onderzoek de beste manier is om uitspraken te doen over privéhandel en het effect van privéhandel in het bijzonder op Ceylon. Zo zal niet alleen worden weerlegd wat historici eerder hebben geschreven over privéhandel binnen de VOC, maar ook een nieuwe aanpak voor verder onderzoek worden voorgesteld. Met de nieuwe aanpak kan een

---

⁷F. C. Wezel & M. Ruef, 'Agents with Principles: The Control of Labor in the Dutch East India Company, 1700 to 1796', *American Sociological Review* 82 (2017) 5, 1009-1010.

duidelijker beeld gegeven worden van de complexiteit en het nut van het decentrale bestuurssysteem van de VOC in Azië.

Hoofdstuk 1: Oorzaken van wangedrag

In dit hoofdstuk wordt uiteengezet hoe het kwam dat VOC-personeel wangedrag vertoonde. Zoals in de inleiding van deze scriptie is genoemd was de communicatie tussen het vaderland (de Republiek) en Azië moerizaam en dat was de oorzaak van veel problemen betreffende de controle op het personeel. Het was onmogelijk voor het VOC-bestuur om het personeel continue in de gaten te houden en te zorgen dat men zich aan de afgesproken regels van het contract hield. Hejeebu en Wezel & Ruef gebruiken de principal-agent theory model, opgesteld door Milgrom & Holmstrom, om de problemen die ontstonden door de slechte controle op het VOC-personeel te verklaren.⁸ Holmstrom & Milgrom stelden deze theorie op aan de hand van de problemen die zich voordoen bij huidige multinationals. Maar dit is een anachronisme. De VOC wordt vaak omschreven als een van de eerste premoderne multinationals, maar dat is een interpretatie van de situatie in de achttiende eeuw achteraf. Casas-Acre & Hejeebu proberen door hun aanpassing van de theorie van Holmstrom & Milgrom deze toch bruikbaar te maken, om met die aangepaste theorie te bewijzen dat privéhandel het principal-agent probleem van de VOC kan oplossen.

principal-agent theory

Er bestaan verschillende versies van de *principal-agent theorie*. Omdat Hejeebu en Wezel & Ruef de theorie, opgesteld door Milgrom & Holmstrom gebruiken, besteed ik alleen aandacht aan hun theorie. Milgrom & Holmstrom stellen in hun artikel uit 1991 een nieuwe *Multitask principal-agent theory* voor.⁹ Deze nieuwe theorie beschrijft een aanpak voor bedrijven waar werknemers meerdere taken moeten uitvoeren. Zij geven richtlijnen voor de manier waarop men die werknemers het best kan aansporen zo goed mogelijk te presteren. Holmstrom & Milgrom geven een bestuurskundig overzicht van berekeningen waarmee de effectiviteit van personeel kan worden bepaald. Voor het onderzoek van deze scriptie is het interessant om te kijken wat deze auteurs zeggen over privéhandel binnen een bedrijf. Zij verstaan onder privéhandel alle activiteiten van de werknemer waarvan de resultaten ten goede komen aan die werknemer en niet specifiek gericht zijn op de belangen van de werkgever. Wanneer werknemers privéhandel mogen bedrijven tijdens hun werkuren, kan het salaris van die werknemers omlaag. Immers men werkt minder uren voor de werkgever en verdient zelf extra bij. Dit kan voordelig zijn voor de werkgever. Maar wanneer men dit toestaat is er een aannemelijke kans dat werknemers zich alleen nog op de privé zaken richten en niet meer op de taken die hen zijn toebedeeld door de werkgever. Dan is aansporing van de werknemer nodig om te zorgen dat men wel in het belang van het bedrijf blijft handelen en daarnaast toch zijn eigen belang mag blijven dienen. De optimale situatie ontstaat wanneer de werknemer financieel verantwoordelijk wordt gehouden voor zijn prestaties stellen Holmstrom & Milgrom. Een vereiste voor het slagen van deze theorie is dat het wel mogelijk moet zijn om vast te kunnen stellen wat werknemers individueel aan output voor het bedrijf leveren.¹⁰ Dit is voor mij een belangrijk punt, omdat het hieraan mijns inziens ontbrak bij de

---

⁸ Wezel & Ruef, 'Agents with Principles', 1010-1011.

⁹ B. Holmstrom & P. Milgrom, 'Multitask principal-agent analyses: Incentive contracts, asset ownership, and job design', *Journal of Law, Economics, & Organization* 7 (1991), 25.

¹⁰ Holmstrom & Milgrom, 'Multitask principal-agent analyses', 40-41.

VOC. In het hoofdstuk over de Plakkaten uit Ceylon ga ik hier verder op in.

Casas-Arce & Hejeebu werken de *principal-agent theory* van Hilgrom & Holmstrom verder uit. Waar Holmstrom & Hilgrom's theorie alleen klopt als er controle op het personeel is, menen Casas-Arce & Hejeebu dat de theorie ook opgaat wanneer er geen controle is.¹¹ Wanneer een werknemer begint met privé zaken tijdens de werkuren, zal dit in eerste instantie verlies voor het bedrijf betekenen. De werknemer besteedt dan minder tijd aan de hem toebedeelde taken behorende bij zijn werk. Maar doordat de werkgever binnen de context van het bedrijf zijn privé zaken doet, zal dit een positief effect hebben op de hele onderneming, volgens Casas-Arce & Hejeebu. Werknemers zullen dan nieuwe kansen creëren voor het bedrijf. Bijvoorbeeld doordat men innovaties ontwikkelt voor zijn privé handel, die ook winstgevend kunnen zijn voor de onderneming waarvoor men werkt.¹² Door het toestaan van het behartigen van privé zaken tijdens het werk raakt het personeel bovendien meer verbonden met het bedrijf. Zeker wanneer men voor de eigen verdiensten afhankelijk is van de connecties en de infrastructuur van het bedrijf. Casas-Arce & Hejeebu menen zo aan te kunnen tonen dat het toestaan van privé handel positief kan zijn voor bedrijven. We zullen nu kijken naar het *principal-agent probleem* dat de VOC kende en de manier van aansturing van het personeel van de VOC.

Bedrijfsstructuur

Eerst zal de bedrijfsstructuur van de VOC worden toegelicht. Het is noodzakelijk om deze structuur te begrijpen om de complexiteit van het bedrijf te doorgronden. Het hoogste bestuursorgaan waren de Heeren Zeventien. Zij namen zitting in Amsterdam en beslisten over het beleid van de gehele compagnie. Onder hen stonden de handelskamers in de Republiek. Deze waren gevestigd in Amsterdam, Zeeland, Delft, Rotterdam, Hoorn en Enkhuizen. De handelskamers regelden de veilingen van de uit Azië aangevoerde producten. Onder deze twee organen stonden allerlei commissies die een controlerende taak hadden. Er was een commissie die de boekhouding controleerde, een commissie die de jaarlijkse balans opmaakte, een commissie die de veilingen van de handelskamers controleerde en een commissie die de correspondentie met het VOC-bedrijf in Azië voerde. Deze laatste commissie wordt ook wel de Haagse Besogne genoemd.¹³ Tijdens de vergadering van de Heeren Zeventien werd vastgesteld welke producten en welke hoeveelheden daarvan uit Azië naar de Republiek moesten worden vervoerd. Ook werden er documenten opgesteld met opdrachten die meegestuurd moesten worden voor de Hoge Raad in Indië en voor de Gouverneur-Generaal.¹⁴ De Hoge raad (ook wel Raad van Indië genoemd) was het op een na hoogste bestuursorgaan in Azië. De uiteindelijke macht in Azië lag bij de Gouverneur-Generaal. De Hoge Raad was gevestigd in Batavia, hierdoor functioneerde Batavia als het centrum van de macht van de VOC in Azië. Verder stond er op ieder eiland waar de VOC bezittingen had een handelskantoor. En ieder handelskantoor had weer een eigen lokaal bestuur.

---

¹¹ P. Casas-Arce & Santhi Hejeebu, and Cornell College, '*Job Design and the Benefits of Private Trade*', (Oxford 2004), 1-4

¹² Casas-Arce & Hejeebu and College, '*Job design*', 32.

¹³ F. S. Gaastra, *geschiedenis van de VOC*, (Zutphen 2007), 151.

¹⁴ K. Glamann, *Dutch-Asiatic trade 1620-1740*, (Den Haag 1981), 1-6.

Eén van de belangrijkste taken voor de Heeren Zeventien was het bepalen waaruit de retourvloot uit Azië moest bestaan. Dit was nog een heel gedoe, omdat er edelmetaal naar Azië moest worden gezonden, zodat de gewenste producten konden worden betaald. Hier zien we ook een van de belangrijkste problemen die de bedrijfsstructuur van de VOC kende.¹⁵ Namelijk dat er geen goede boekhouding was. Iedere handelskamer in de Republiek regelde de eigen financiële administratie en wat er precies met het verzonden edelmetaal (goud en zilver) in Azië gebeurde was onzichtbaar voor de Heeren Zeventien. Er werd wel een eenvoudige, algemene balans opgemaakt van de kosten en de omzet. Deze overzichten waren onvolledig en gaven onvoldoende inzicht in welke specifieke activiteit de balans in het voordeel of nadeel deed doorslaan.¹⁶ Deze onvolledige boekhouding is een goed voorbeeld van de oorzaken die de bedrijfsvoering van de VOC onoverzichtelijk maakte. In de volgende paragraaf zal uiteengezet worden hoe ook de controle op het personeel in Azië te wensen over liet en waar het toe kon leiden als het belang van het personeel in Azië niet gelijk is aan het belang van het bestuur van de VOC in de Republiek.

Hoge VOC-functionarissen

In de Republiek werden in 1602 verschillende losse handelskamers samengevoegd en ontstond de VOC.¹⁷ Het allerhoogste bestuursorgaan van de VOC werd De Heren Zeventien.¹⁸ De Heren Zeventien hebben de uiteindelijk macht binnen de VOC, maar onder hen bevinden zich vele kleinere bewindsraden die ieder hun eigen taak hebben binnen het bedrijf.¹⁹ Het door de Staten-Generaal verleende octrooi van 1602 stond de VOC toe in Azië te handelen zoals hen dat uit kwam.²⁰ Wanneer Jakarta in 1619 wordt veroverd, komt er een centraal bestuur vanuit deze plek.²¹ De Gouverneur-Generaal wordt de machtigste persoon in Azië binnen het VOC-bedrijf. De Gouverneur maakt onderdeel uit van de Raad van Indië. Deze Raad van Indië ook wel de Hoge Raad genoemd is vergelijkbaar met De Heren Zeventien in de Republiek. Hiërarchisch gezien staat de Hoge Raad onder De Heren Zeventien, maar in de praktijk blijken deze twee bestuursorganen onafhankelijk van elkaar te handelen.²² In de Republiek wordt vanuit de compromiscultuur gehandeld en pas na veel onderhandelen wordt het bestuur gevormd. In Azië wordt het bestuur gevormd door noodzaak, bijvoorbeeld wanneer betere controle nodig is door de snel in omvang groeiende scheepvaart naar het gebied.

---

¹⁵ F. S. Gaastra, *geschiedenis van de VOC*, (Zutphen 2007), 159.

¹⁶ Gaastra, *geschiedenis van de VOC*, 158

¹⁷ *ibidem*, 20-23.

¹⁸ F. S. Gaastra, 'The organization of the VOC.' *The Archives of the Dutch East India Company (VOC) and the Local Institutions in Batavia (Jakarta)*, (Leiden & Boston, Brill) (2007), 14-16.

¹⁹ Hendrik E. Niemeijer, 'The Central Administration of the VOC Government and the Local Institutions of Batavia (1619-1811)—an Introduction.' *The archives of the Dutch East India Company (VOC) and the Local Institutions in Batavia (Jakarta)*. Leiden: Brill (2007), 61-86. In het hele artikel worden de verschillende bewindsraden achter elkaar opgesomd..

²⁰ F. S. Gaastra, *geschiedenis van de VOC*, 16-23.

²¹, Hendrik E. Niemeijer, 'The Central Administration of the VOC Government and the Local Institutions of Batavia (1619-1811)—an Introduction.' *The archives of the Dutch East India Company (VOC) and the Local Institutions in Batavia (Jakarta)*. Leiden: Brill (2007), 61.

²²F. S. Gaastra, 'The organization of the VOC.' *The Archives of the Dutch East India Company (VOC) and the Local Institutions in Batavia (Jakarta)*, (Leiden & Boston, Brill) (2007), 23-26.

Onder De Heren Zeventien en de Hoge Raad functioneerden vele andere bewindsraden. De handelskamers in de Republiek waren vrij om hun eigen boekhouding bij te houden en de afhandeling van de producten uit Azië te regelen. Ook regelden de handelskamers zelf hoe zij hun producten aanboden op de handelsmarkt. Dus ook de handelskamers hadden net als de bewindsraden de vrijheid om hun eigen beleid binnen de richtlijnen van het bewind van De Heren Zeventien te bepalen.²³ De verschillende handelskamers controleerden elkaar wel. Ook in Azië had men dergelijke vrijheden. In Azië werd bijvoorbeeld vanuit het handelskantoor op Ceylon niet via Batavia gevaren, zoals bepaald was door de Gouverneur-Generaal, maar direct naar het vaderland. De oorzaak hiervan was de directe communicatielijn met De Heren Zeventien in de Republiek.²⁴ Er bestond dus een strijd tussen de Gouverneur-Generaal in Azië en de Heeren Zeventien. In Azië was sprake van een meer centraal georganiseerd bestuur vanuit Batavia. De Gouverneur-Generaal bekleedt in Azië de hoogste positie en was gemachtigd om zelfstandig besluiten te nemen.²⁵ De controle van de Raad van Indië op het beleid van de Gouverneur-Generaal en hun bijdrage aan het opstellen van dit beleid is kleiner dan de controlerende en bijdragende rol van de bewindsraden van de VOC in de Republiek.²⁶ Dit is een belangrijke tegenstelling tussen het bewindsapparaat van de VOC in de Republiek en in Azië. Deze tegenstelling verklaart dat er geen eensluidend beleid was binnen de VOC, iedereen met een bestuursfunctie regelde de zaken weer anders.

De bewindspersonen van de VOC konden dus grotendeels zelf hun beleid bepalen en uitvoeren. De vrijheid voor het personeel in Azië was nog groter dan de vrijheid die men in de Republiek had. Het contact tussen Azië en het vaderland verliep via de vrachtschepen. Zo zat er meestal minimaal een jaar tussen vraag en antwoord van de bewindslieden in de Republiek en Azië. Vandaar dat de bewindvoerders in Azië regelmatig zelf beslissingen moesten nemen zonder De Heren Zeventien eerst te kunnen raadplegen. Het beleid van de VOC-bewindslieden in Azië was dan ook niet altijd goed afgestemd op de wensen van de Heeren Zeventien.

Het personeel

Op de schepen kon het personeel snel carrière maken. Er zijn veel verhalen bekend van zeelieden die begonnen als matroos en eindigden als kapitein.²⁷ Zo komt het dat sommige historici stellen dat men in dienst trad van de VOC, omdat dit uitzicht bood op een mogelijke carrière.²⁸ Het werken voor de VOC was echter ook erg gevaarlijk. Zoals algemeen bekend is stierf ongeveer 2/3 van de zeelieden vroegtijdig.²⁹ Men moet geweten hebben hoe gevaarlijk het was om zeeman te zijn voor de VOC. Wie weet dat het einde van zijn leven altijd dichtbij

---

²³J.J. Steur, *Herstel of ondergang: de voorstellen tot redres van de V.O.C. 1740-1795*, (Utrecht 1984), 16.

²⁴F. S. Gaastra, 'The organization of the VOC.' *The Archives of the Dutch East India Company (VOC) and the Local Institutions in Batavia (Jakarta)*, (Leiden & Boston, Brill) (2007), 25.

²⁵Hendrik E. Niemeijer, 'The Central Administration of the VOC Government and the Local Institutions of Batavia (1619-1811)—an Introduction.' *The archives of the Dutch East India Company (VOC) and the Local Institutions in Batavia (Jakarta)*. Leiden: Brill (2007), 61-62.

²⁶Niemeijer, 'The Central Administration of the VOC', 62-63.

²⁷Gaastra, F. S., *Scheepsvolk, afscheidsrede Universiteit Leiden* (2012), 20-24.

²⁸J. Lucassen, 'A multinational and its labor force: the Dutch East India Company, 1595–1795', *International Labor and Working-Class History* 66 (2004), 16-18.

²⁹Lucassen, 'A multinational and its labor force', 15-17.

kan zijn, kan opportunistisch gaan handelen. Zeelui probeerden in zo kort mogelijke tijd zoveel mogelijk geld te verdienen, vanwege de kans op vroegtijdig sterven.³⁰ Men greep iedere kans aan om meer te verdienen bovenop het afgesproken loon. In recent onderzoek van van Rossum & Lucassen wordt duidelijk dat veel personeelsleden op de schepen, goud en zilver smokkelden vanuit de Republiek naar Azië en daar verhandelden om zo extra bij te kunnen verdienen. Dit onderzoek heeft laten zien dat niet alleen hoge bewindslieden in Azië en op de schepen via dit soort smokkelpraktijken bijverdienden, maar dat deze handelswijze wijdverbreid was onder het VOC-personeel.³¹

In de begindagen van de VOC tekenden zeemannen contracten voor drie jaar, later rond 1700 worden contracten voor vijf dienstjaren de norm. Onderdeel van een contract was het vaste salaris dat men kreeg. Dit salaris lag dan voor vijf jaar vast en tijdens de beginjaren van de VOC had men weinig kans tot promoveren binnen de organisatie. Voor de zeeman was er geen uitzicht op mogelijkheden om meer te gaan verdienen dan afgesproken bij de indiensttreding en ook dit bevorderde opportunistisch gedrag. Verder hadden deze contracten mogelijk als gevolg dat men minimale moeite deed voor het bedrijf. Harder werken leverde toch niks extra's op. Wanneer de VOC in de hoogtijdagen van 1642 tot 1695 blijft groeien, is er steeds meer nieuw personeel nodig. Behalve door de hoge sterfte onder het personeel veroorzaakt ook de groei en de gebiedsuitbreiding in Azië een grote behoefte aan werknemers. Daarom werden steeds meer zeemannen van andere nationaliteiten dan de Hollandse aangenomen.³² Zo komt het dat halverwege de 18^e eeuw ongeveer 60 procent van de opvarenden van VOC-schepen uit het buitenland komt.³³ Dit bracht nieuwe problemen met zich mee bij het aansturen van zeemannen aan boord van de VOC-schepen. Ten eerste hadden de zeemannen uit het buitenland geen sterke band met de Republiek. Ten tweede sprak men vele verschillende talen wat de communicatie niet bevorderde. Ook waren er geregeld spanningen aan boord tussen verschillende etnische groepen, vooral tussen de verschillende Aziatische groepen.³⁴

Een ander groot probleem voor de VOC was dat naarmate er meer Europese concurrentie op de Aziatische wateren kwam, personeel meer kansen had om de controle van de VOC te ontlopen.³⁵ Veel zeemannen konden in havens waar niet alleen de VOC handelde makkelijk overlopen naar een andere compagnie. Wanneer men bij een ander bedrijf meer kon verdienen of een hogere rang kon krijgen was het vrij eenvoudig om in een haven over te

---

³⁰ Adams, 'Principals and agents, colonialists and company men: The decay of colonial control in the Dutch East Indies', *American sociological review* (1996), 20-21.

³¹ J. Lucassen & M. Van Rossum, 'Smokkeloos en zilverstromen: illegale export van edelmetaal via de VOC/The wages of smuggling and flows of silver: illegal exports via the VOC', *Tijdschrift voor Sociale en Economische Geschiedenis* 13 (2016) 1, 99-101

³² M. van Rossum, Heerma van Voss, J. L. Lottum & J. M. W. G. Lucassen, 'National and International Labour Markets for Sailors in European, Atlantic and Asian Waters, 1600-1850', *Research in maritime history* (2012) 43, 316-319.

³³ M. Van Rossum, *Werkers van de wereld: globalisering, arbeid en interculturele ontmoetingen tussen Aziatische en Europese zeelieden in dienst van de VOC. 1600-1800*, (Hilversum 2014), 48.

³⁴ M. van Rossum, 'A "Moorish World" within the Company: The VOC, Maritime Logistics and Subaltern Networks of Asian Sailors 1'. *Itinerario*, 36(2012) 3, 51-52.

³⁵ F. C. Wezel & M. Ruef, 'Agents with Principles: The Control of Labor in the Dutch East India Company, 1700 to 1796', *American Sociological Review* 82 (2017) 5, 1015-1016.

stappen op een ander schip. Het is lastig in kaart te brengen om hoeveel zeemannen dit precies ging, maar het is duidelijk dat dit vaak gebeurde. Wanneer men overloopt naar een andere compagnie wordt in het VOC bestand vaak vermeld dat de persoon in kwestie zijn contract niet had afgemaakt en vermist was. Daardoor was het moeilijk om te bepalen om hoeveel personen het precies ging. Het gebrek aan controle door de VOC in die havens bood zeelieden de kans zelfs illegaal privéhandel te drijven.

We hebben nu gezien dat door de slechte communicatie tussen het vaderland en Azië de controle op het personeel te wensen overliet. Er is dus sprake van een *principal-agent probleem* bij de VOC. De informatie-asymmetrie tussen de Republiek en Azië biedt het personeel de mogelijkheid om zich te onttrekken aan de in het contract met de VOC afgesproken regels. De belangen van het personeel verschilden nogal met die van de bestuurders van de VOC. Het beleid van de bestuurders was gericht op het maken van zoveel mogelijk winst. De werknemers wilden brood op de plank zien en overleven. We zullen in het volgende hoofdstuk kijken naar het historisch debat dat gevoerd wordt over wat de beste controlemaatregelen waren voor de VOC. Door sommige historici wordt privéhandel aandrazen als een oplossing van het *principal-agent probleem* van de VOC. Maar daarover lopen de meningen uiteen.

Hoofdstuk 2: Het historisch debat over de controlemaatregelen

In het vorige hoofdstuk is gebleken dat er sprake was van een *principal-agent probleem* binnen de VOC. Historici hebben tegenstrijdige opvattingen over de beste oplossing voor dit probleem. Vanaf 1740 dalen de winsten bij de VOC. Vanaf dat moment wordt er binnen de VOC voor het eerst een discussie gestart over mogelijke veranderingen om de winsten van het bedrijf weer te laten stijgen. J.J. Steur zet in zijn boek *Herstel of ondergang* uiteen op welke manier deze veranderingen werden voorgesteld en toegepast.³⁶ In 1740 werd bepaald dat de schepen vervangen moesten worden voor moderne boten en ook dat de bestuursstructuur van de VOC moest worden aangepakt.³⁷ Door de enorme groei van het bedrijf liepen de kosten in Azië zo hoog op dat de VOC daaronder zou kunnen bezwijken.³⁸ Het was bij de Heeren Zeventien bekend dat er nog al wat illegale praktijken werden ondernomen door het personeel in Azië. Een bewijs hiervoor was te vinden in de boekhouding van de VOC, het bleek dat veel meer zilver naar Azië werd gebracht dan afgesproken. Er werd veel meer geld door het personeel teruggestuurd naar de Republiek dan men verdiende per maand. De Heeren Zeventien reageerden zeer hooghartig op de problemen die door bestuurders uit Azië werden aangekaart. Hier wordt eens te meer duidelijk dat er een scheiding was tussen het bestuur in de Republiek en die in Azië. De Heeren Zeventien wisten dat er illegale praktijken plaatsvonden in Azië, maar ondernamen daar praktisch niets tegen. Toch was de VOC tot 1740 winstgevend geweest en dit had niet gekund als het personeel in het geheel niet meer in het belang van de VOC had gehandeld, maar enkel nog in het eigen belang. Daarom zal nu bekeken worden wat de verschillende opvattingen zijn van historici over *het principal-agent probleem* binnen de VOC en of en hoe dit werd opgelost binnen het bedrijf. Zo zullen we aan het einde van dit hoofdstuk tot een conclusie komen over de effectiviteit van privéhandel om personeel te controleren binnen de VOC. En dus ook kunnen vaststellen of privéhandel ervoor zorgde dat de controle van het personeel verbeterde.

Het historisch debat

Julia Adams legt de nadruk op de sociale structuren van de zeventiende en achttiende -eeuwse maatschappij en verklaart hoe deze structuren de hiërarchie binnen de VOC bepaalden.³⁹ Adams meent dat het personeel van de VOC in Azië sinds de oprichting van het bedrijf illegale praktijken ondernam. Dit was lange tijd geen probleem, omdat de VOC tussen 1602 - 1695 alleenheerser was op de Aziatische wateren.⁴⁰ Het personeel was in deze periode afhankelijk van het koloniale handelssysteem van de VOC. Om illegale privéhandel te drijven had men de faciliteiten, infrastructuur en contacten die de VOC bezat in Azië nodig. Pas wanneer andere zeevaart compagnieën ook gaan handelen op de intra-Aziatische wateren, wordt het voor het personeel mogelijk minder loyaal te zijn aan de VOC. Door bijvoorbeeld de groeiende

---

³⁶ J.J. Steur, *Herstel of ondergang: de voorstellen tot redres van de V.O.C. 1740-1795*, (Utrecht 1984), 11-14.

³⁷ Steur, *Herstel of ondergang*, 69.

³⁸ *Ibidem*, 39-41.

³⁹ J. Adams, 'Principals and agents, colonialists and company men: The decay of colonial control in the Dutch East Indies', *American sociological review* (1996), 12-13.

⁴⁰ Adams, 'Principals and agents', 21.

concurrentie van de EIC (East-India Company), krijgt VOC-personeel een nieuwe afzetmarkt voor hun privéhandel en andere illegale praktijken. Bovendien konden zeemannen in Aziatische havens, waar weinig toezicht was, dus overlopen van de VOC naar de EIC.⁴¹

Adams stelt dat vooral patrimoniale banden en de sociale hiërarchie de reden was dat het VOC-personeel zich aan de regels van de Compagnie hield. Doordat de concurrentie op de Aziatische wateren toenam en de hoge bewindslieden van de VOC in Azië hun posities binnen de familie hielden, verwaterde de band met het vaderland. De elite bouwde zijn eigen sociale structuur op in Azië. Vooral de privéhandel, die door de concurrentie op de Aziatische wateren werd vergroot, voorzag die elite van meer financiële middelen.⁴² Dat is de spil in de redenering van Adams. Zij erkent dat er een *principal-agent probleem* was binnen de VOC. De oorzaak van dit probleem was de illegale privéhandel van het personeel. De bedrijfsstructuur van de VOC met zijn patrimoniale banden, werkt niet meer wanneer het mogelijk is om via andere netwerken dan het VOC-handelsnetwerk privéhandel te drijven. Dus voor Adams is privéhandel niet de oplossing van het probleem van ongehoorzaamheid van het VOC-personeel maar juist de oorzaak. Halverwege de achttiende eeuw wanneer er dus gezocht wordt naar een oplossing voor de teruglopende winst meent Adams dat het een verloren zaak betreft, omdat de Heeren Zeventien en de Gouverneur-Generaal in Azië zo erg van elkaar vervreemd waren dat de patrimoniale banden verbroken waren. De VOC- dienaren in Azië hadden hun eigen netwerken, hierdoor voelden zij niet meer de verbinding met het vaderland zoals die wel aanwezig was geweest tijdens de zeventiende eeuw.⁴³

Binnen de VOC was sprake van sociale druk, vooral op de schepen. In deze periode was de belangrijkste binding van mensen hun stad. Vaak zat men aan boord met andere zeemannen afkomstig uit diezelfde stad.⁴⁴ Wanneer men ongewenst gedrag zou vertonen, zou dat in hun woonplaats bekend worden. Wanneer iemand zou deserteren of ander ongewenst gedrag zou vertonen kon hij niet meer terugkeren naar zijn eigen stad. Wezel en Ruef geven met hun ideeën over sociale druk een uitbreiding op de visie van Adams. Sociale druk als controlemiddel wordt niet bewust door de VOC gebruikt volgens hen, maar hoeft daarom niet minder effectief te zijn geweest om de zeelui in het gareel te houden.⁴⁵ Net als Adams zijn Wezel en Ruef van mening dat de sociale hiërarchie van de samenleving in deze tijd doorwerkte in het VOC-bedrijf. Waar Wezel en Ruef wel van mening verschillen met Adams is dat volgens hen de sociale controle een belangrijke stimulans was om zich te houden aan de regels.

Hejeebu meent dat privéhandel de belangrijkste factor was die zorgde dat de handelscompagnieën goed functioneerden en het personeel zich aan de afgesproken regels hield. De vergelijking die Hejeebu maakt tussen de EIC en de VOC laat veel ruimte voor vragen.

---

⁴¹ F. C. Wezel & M. Ruef, 'Agents with Principles: The Control of Labor in the Dutch East India Company, 1700 to 1796', *American Sociological Review* 82 (2017) 5, 1021-1022.

⁴² J. Adams, 'Principals and agents, colonialists and company men: The decay of colonial control in the Dutch East Indies', *American sociological review* (1996), 25-26.

⁴³ Adams, 'Principals and agents', 22-23.

⁴⁴ J. Lucassen, 'A multinational and its labor force: the Dutch East India Company, 1595-1795', *International Labor and Working-Class History* 66 (2004), 14-17.

⁴⁵ F. C. Wezel & M. Ruef, 'Agents with Principles: The Control of Labor in the Dutch East India Company, 1700 to 1796', *American Sociological Review* 82 (2017) 5, 1028.

Simpelweg zeggen dat de EIC hogere winsten behaalde en meer vooruitgang boekte door het toestaan van privéhandel, is wat kort door de bocht. In het artikel van Hejeebu wordt te weinig concreet gemaakt hoe deze verhouding tussen de mate van controle en het toestaan van privéhandel ligt. Doordat men vanwege de privéhandel een groter belang in het voortbestaan van de compagnie had zouden de belangen van de managers en het personeel van de compagnie verenigd zijn.⁴⁶ Het personeel is immers afhankelijk van de reeds door de compagnie gestichte handelsposten, opslaghuizen en handelsnetwerken om hun privébezit te verhandelen. Hierdoor is het noodzakelijk voor de werknemer om zich aan de regels van de compagnie te houden. Want wanneer dit niet gebeurt kan de compagnie de werknemer ontslaan en verliest deze dus alle mogelijkheden om zelfstandig met privéhandel geld te verdienen. Dit zou dan betekenen dat het *principal-agent probleem* hiermee is opgelost. Hejeebu ziet de sleutel voor het goed aansturen van het personeel dus in de eerste plaats in het afhankelijk maken van het personeel van de infrastructuur van de compagnie. Vervolgens kun je deze middelen afnemen van werknemers die het belang van de Compagnie onvoldoende dienen. Zo lost het toestaan van privéhandel het *principal-agent probleem* op. Berg en Davis zijn het hierover eens met Hejeebu en menen dat privéhandel voor de kleinere zeevaartcompagnieën die opkwamen begin achttiende eeuw cruciaal was in de ontwikkeling voor die bedrijven. Innovaties die ontwikkeld worden voor de privéhandel worden geïmplementeerd in het bedrijf waarvoor zij werkzaam zijn. Want voor de privéhandel maakte men altijd gebruik van de infrastructuur die het bedrijf faciliteerde. Ann Carlos & Stephen Nicholas, plaatsen in hun artikel over het *principal-agent probleem* een kanttekening bij het verhaal van Hejeebu. Het blijkt volgens Carlos & Nicholas dat ook bij de EIC en andere compagnieën die privéhandel toestonden, niet de volledige controle bestond op het personeel. Vooral personeel met hoge functies dreef op een dusdanige manier privéhandel dat het de compagnieën verlies opleverde. De verloren kosten worden door Carlos en Nicholas geschat op vijftienvijftig procent van de totale winst.⁴⁷ Carlos en Nicholas verwerpen echter niet het idee dat een hedendaagse *principal-agent theorie* mogelijk kan helpen bij het begrijpen en oplossen van het *principal-agent probleem* voor zeevaartcompagnieën.⁴⁸ Dit nuanceert wat mij betreft de stelling van Hejeebu.

Er kan onderscheid worden gemaakt in verschillende soorten privéhandel. Fatah Black en Matthias van Rossum zetten dit goed uiteen in hun artikel over smokkelhandel. Zij stellen dat er twee soorten illegale handel bestaan. Ten eerste is er de eruptieve illegale handel.⁴⁹ Dit gaat om handel die alleen ontstaat wanneer de gelegenheid daartoe zich voordoet, een soort gelegenhediefstal. Dit soort privéhandel wordt vaak door het lagere personeel bedreven. Eruptieve privéhandel is transformerend en tegelijk grensverleggend. Dit wil zeggen dat het veranderingen teweeg brengt. In het geval van de VOC kan dit zijn dat door dit soort

---

⁴⁶ Hejeebu, S., 'Contract enforcement in the English East India company', *The Journal of Economic History* 65 (2005) 2, 515.

⁴⁷ Carlos, A. M., & Nicholas, S., 'Theory and history: seventeenth-century joint-stock chartered trading companies', *The Journal of Economic History* 56 (1996) 4, 921.

⁴⁸ S. V. Sgourev & W. van Lent, 'Balancing permission and prohibition: Private trade and adaptation at the VOC', *Social Forces* 93 (2014) 3, 922-923.

⁴⁹ K. Fatah-Black & M. Van Rossum, 'De Nederlandse smokkelhandel, 1600-1800/Dutch smuggling, 1600-1800', *Tijdschrift voor Sociale en Economische Geschiedenis* 13 (2015), 18.

privéhandel bepaalde havens en daarmee afzetmarkten kunnen worden opengeboren. Maar ook dat er nieuwe machtsconstellaties worden gevormd. Berg en Davis schrijven in hun artikel deze effecten ook toe aan privéhandel. De tweede soort illegale handel is de endemische privéhandel. Dit is een meer structurele privéhandel. Dit type illegale privéhandel wordt vaker bedreven door de elite binnen de VOC.⁵⁰ De endemische smokkelhandel was zowel ondermijnd als bestendig. Dit betekent dat ondanks dat het bestuur in Azië het gezag van de Heeren Zeventien ondermijnde, hun inzet voor hun privéhandel de bestaande handelsstromen kon vergroten en innovaties kon implementeren in het bedrijf. Het oogluikend toestaan van illegale handel in havens kon een grote aantrekkingskracht hebben op het zeevarende personeel. Meer schepen betekende meer handel en dat verstevigde de positie van de lokale overheden. Vandaar dat de illegale praktijken veelvuldig oogluikend werden toegestaan.⁵¹ Black en van Rossum zien dus mogelijke voordelen van privéhandel, net als Berg & Davis en Hejeebu, maar zij benadrukken wel dat deze gevolgen niet altijd optreden. We moeten deze conclusie interpreteren als een bewijs dat het meten van de effecten van privéhandel verschillendresultaten oplevert, afhankelijk van de situatie. Dit betekent dat er niet één bepaald gevolg van privéhandel kan worden vastgesteld en dat de zaken dus gecompliceerder liggen dan Hejeebu, Casas-acre en Berg en Davis laten doen voorkomen.

Ook Sgourev en Lent kijken naar de privéhandel binnen de VOC. Zij zijn van mening dat de decentralisatie van het bestuur van de VOC voortkwam uit de vanaf 1740 tegenvallende winst resultaten.⁵² Het oude bestuursstelsel van de VOC werkte niet meer voldoende om het zich steeds uitbreidende bedrijf te leiden. Op de verschillende handelskantoren hanteerde men zijn eigen beleid om het personeel te controleren en te zorgen dat men in het belang van de VOC bleef handelen. Daardoor zijn er nogal wat primaire bronnen die elkaar tegenspreken.⁵³ Het verschil in opvattingen tussen de Heeren Zeventien in de Republiek en de Gouverneur-Generaal in Azië werkte in de hand dat er in Azië geen overeenstemming was tussen het gevoerde beleid op de verschillende handelskantoren. Privéhandel werd dan ook niet overal toegestaan. Daarom zien Sgourev en Lent privéhandel niet als belangrijkste controlemaatregel. Volgens hen was het de pragmatische houding van het VOC-bestuur in Azië ten opzichte van het beleid van de Heeren Zeventien, waardoor het lange tijd goed kon gaan. Volgens Sgourev en Lent hebben de bestuurders in Azië zich nooit strikt aan de afspraken over de monopolies en de privéhandel gehouden. Het waren de groeiende concurrentie en de oorlogen waardoor de VOC uiteindelijk stopt te bestaan in 1795.⁵⁴

Sgourev & Lent stellen dat het onwaarschijnlijk is dat alleen het wel of niet toestaan van privéhandel voldoende van invloed was op het goed functioneren van het personeel. Zij geven aan dat er een veelvoud van factoren een rol speelt in de controle op het personeel. Wanneer privéhandel vanaf 1740 een rol gaat spelen in de discussie over het aanpakken van de teruglopende winst, wordt er in plakkaatbrieven uitgegeven op Batavia positiever

---

⁵⁰ Fatah-Black & Van Rossum, 'De Nederlandse smokkelhandel', 18-19.

⁵¹ Ibidem, 18.

⁵² S. V. Sgourev & W. van Lent, 'Balancing permission and prohibition: Private trade and adaptation at the VOC', *Social Forces* 93 (2014) 3, 937-938.

⁵³ Sgourev & van Lent, 'Balancing permission and prohibition', 933-936.

⁵⁴ Ibidem, 949.

gesproken over privéhandel. Sgourev & Lent constateren dat ook, maar of die invoering het gewenste effect had op de loyaliteit van het personeel is niet duidelijk.⁵⁵ Alleen al omdat niet overall in Azië privéhandel werd geaccepteerd is het onmogelijk om concrete cijfers te geven over het effect ervan. Ook bleef het zo dat op enkele producten een verbod op handel werd gehandhaafd. In hoofdstuk drie laat ik aan de hand van plakaten uitgegeven op Ceylon zien, dat het beleid van de gouverneur van Ceylon afwijkt van de door de VOC gestelde norm

Nierstrasz sluit zich aan bij de visie van Sgourev & Lent. Ook hij meent dat de situatie bij de VOC complexer is dan vaak wordt gedacht. Het oude beeld dat privéhandel enkel slechte invloed had klopt niet helemaal volgens hem. Dit beeld is gebaseerd op het idee dat de VOC juist door zijn monopolies winstgevend was. Maar volgens Nierstrasz is de pragmatische aanpak op dit gebied de reden van het succes.⁵⁶ Hoewel de Heeren Zeventien dit wel eisten, lukte bijna nooit volledige monopolies te verwerven op de goederen. Het verkrijgen en in standhouden van een monopolie was duur en arbeidsintensief. Dat lukte alleen op Ceylon en alleen wat betreft wat betreft het één product, de kaneel. Nierstrasz stelt door de steeds groter wordende concurrentie, het instant houden van geforceerde monopolies in Azië en het uitbreiden van het aantal schepen dat voer op Azië, het onmogelijk werd voor de VOC om deze gehele operatie zelf te betalen.⁵⁷ Daarom werd het personeel in beperkte mate toegestaan om zelf handel te ondernemen in Azië, zodat de VOC voor deze privéhandel niet hoefde te betalen. Zo zorgde bijvoorbeeld generaal van Eck, die grootschalig privéhandel dreef, ervoor dat op Ceylon in oorlogstijd via zijn privéschepen extra rijst naar het eiland kon worden vervoerd die dan op het eiland aan de burgers en inlanders kon worden verkocht. Dit nam dan taken van de VOC uit handen waar men als bedrijf in het geheel niet voor hoefde te betalen.⁵⁸ Voor van Nierstrasz geldt dat door de enorme concurrentie en de prijs van het onderhouden van de VOC monopolies, de VOC uiteindelijk failliet ging in 1795.

Aan de ene kant hebben we dus Hejeebu, Casas-Arce en Berg & Davis die menen dat privéhandel positieve effecten op de mate van controle en daarmee dus op het succes van de zeevaartcompagnieën in het algemeen hadden.⁵⁹ Zij baseren deze positieve effecten op de *principal-agent theorie* van Holmstrom & Milgrom. Deze visie gaat voorbij aan de complexiteit van het bedrijf en is niet goed toepasbaar op de VOC. Het besteedt te weinig aandacht aan de invloed van de pragmatische houding van de bestuurders in Azië en heeft geen oog voor de houding van de Heeren Zeventien ten opzichte van de privéhandel gedurende de totale periode van het bestaan van de VOC.

Sgourev & Lent maken duidelijk dat de structuur van het bedrijf complex was. Het oude beeld van historici was dat de VOC succes had dankzij hun monopolie op producten, maar

---

⁵⁵ Ibidem, 949-952.

⁵⁶ C. Nierstrasz, *In the Shadow of the Company : The Dutch East India Company and Its' Servants in the Period of Its' Decline 1740-1796*, (Leiden 2012), 79-82.

⁵⁷ Nierstrasz, *In the Shadow of the Company*, 75-78.

⁵⁸ Ibidem, 89-92.

⁵⁹ Berg Maxime, Timothy Davies, Meike Fellingner, Felicia Gottmann, Hanna Hodacs, Chris Nierstrasz, 'Private Trade and Monopoly Structures: The East India Companies and the Commodity Trade to Europe in the Eighteenth Century', in Emily Erikson (ed.) *Chartering Capitalism: Organizing Markets, States, and Publics*, Political Power and Social Theory 29 (2015), 123 – 145. Het gehele artikel is een extra achtergrond bij de theorie de Casas-arce en Hejeebu opstelden in het eerder genoemde artikel. Het is een extra achtergrond bij de claims van Hejeebu.

Sgourev & Lent laten zien dat deze monopolies niet strikt werden gehandhaafd. Nierstraz laat hetzelfde zien in zijn boek wat betreft de privéhandel binnen de VOC. Omdat de privéhandel altijd heeft bestaan, ook toen het nog illegaal was, is het toestaan ervan niet als een aanwijsbare oorzaak van het beter functioneren van het personeel aan te wijzen. Het toestaan van privéhandel na 1740 lijkt dan ook geen significant verschil te maken voor het bedrijf. Zoals gezegd in de inleiding van dit stuk, was het doel van het toestaan van privéhandel, dat de kosten van het personeel terug zouden lopen en dat er minder geld vanuit de Republiek naar Azië gestuurd hoefde te worden met als uiteindelijk doel het opnieuw laten stijgen van de winst. Verder blijkt ook dat de Heeren Zeventien weinig aandacht hadden voor situatie in Azië. Zij zagen Azië als het inkoopkantoor voor de Republiek. Azië moest de producten leveren en hoe ze dit deden mochten ze zelf uitzoeken en betalen. Ik schaar me achter het standpunt van Sgourev & Lent, onder andere door mijn kennis van de plakkaats uitgegeven op Ceylon.

Het is duidelijk geworden dat het VOC-bedrijf complexer in elkaar zit dan door veel historici wordt beschreven. Er was geen volledige handelsvrijheid voor het personeel en volledige monopolies bestonden eigenlijk ook niet. Waar vroeger meer zwart wit werd gedacht over in welke mate het VOC-bestuur controle had op het personeel, is er tegenwoordig in het debat meer aandacht voor de problemen die de bedrijfsstructuur van de VOC veroorzaakte. Over het niet invoeren van alle door de Heeren Zeventien gewenste regels en beleidsplannen door het hele VOC-bedrijf in Azië, wijd ik in het volgende hoofdstuk verder uit. Er zal besproken worden in hoeverre het hierboven geconcludeerde ook speelde op Ceylon. Zo kunnen we vaststellen of er meer of minder controle kwam op het personeel op Ceylon nadat privéhandel officieel binnen het VOC-bedrijf werd toegestaan.

Hoofdstuk 3: Het eiland Ceylon

Er is veel geschreven over privéhandel bedreven door scheepsvolk van de VOC. Over de privéhandel door het personeel op de havenkantoren in Azië is minder geschreven. Omdat Ceylon een belangrijke positie innam binnen de VOC, heb ik me voor dit onderzoek op dit eiland geconcentreerd. Ceylon was het op twee na grootste handelskantoor van de VOC in Azië.⁶⁰ Hierdoor had Ceylon een groot bestuursstelsel vergelijkbaar met het gehele bestuursstelsel van de VOC in Azië. De uiteindelijk macht in Azië lag bij de Gouverneur-Generaal in Batavia en onder hem stonden de verschillende bestuursraden bestaande uit hoge VOC-dienaren. De gouverneur van Ceylon die de uitvoerende macht op het eiland had werd bijgestaan door de adviesraden. Die adviesraden werden bemand door hoge VOC-dienaren. Voor de beantwoording van de hoofdvraag van dit onderzoek zijn de plakaten uitgegeven door de Gouverneur van Ceylon interessant. De frequentie van uitgifte en de toon in die plakaten maakt duidelijk in hoeverre de Gouverneur tevreden was over de mate waarin hij de privéhandel (illegale handel) op het eiland, onder controle had. Er zal uitsluitend naar de plakaten uitgevaardigd tussen 1736 en 1795 worden gekeken, gebundeld door Hovy. De reden daarvoor is dat de plakaten zijn ingedeeld per bestuurstermijn van de gouverneurs van Ceylon in het werk van Hovy. En bovendien is dit de periode waarin de VOC officieel privéhandel van personeel toe staat. Deze positieve houding ten opzichte van de privéhandel komt voort uit de groeiende concurrentie met Engeland in die tijd. De EIC (East-India Company) laat het personeel van handelscompagnie wel vrij om privéhandel te bedrijven en de EIC maakt een snelle economische groei door.⁶¹ Gustaaf van Imhoff begint zijn bestuurstermijn als gouverneur van Ceylon in 1736 en hij was een van de eerste gezaghebbers binnen de VOC die de Heeren Zeventien er van probeert te overtuigen dat het toestaan van privéhandel een positief effect op de winsten van de Compagnie kon hebben.⁶²

Plakaten

Plakaten waren juridische papieren gebruikt door de VOC om nieuwe regelgeving en wetten te communiceren naar de inwoners en dienaren op Ceylon. Het Ceylonese plakkaatboek bevat plakaten die bewaard zijn gebleven in het Haagse archief en het archief over de VOC op Sri Lanka.⁶³ Het gaat hier specifiek om plakaten die door de gouverneur van Ceylon zijn uitgegeven. Hierdoor is de dataset die gebruikt wordt in dit onderzoek kleiner dan de dataset die Sgourev en Lent gebruiken voor een vergelijkbaar onderzoek gericht op het handelskantoor op Batavia.⁶⁴ Er zijn verschillende juridische documenten in het plakkaatboek opgenomen. Zo zijn er: Mandaat-olaf, advertenties, verordeningen en restauraties. Mandaat-

---

⁶⁰ F. S. Gaastra, *geschiedenis van de VOC*, (Zutphen 2007), 52.

⁶¹ Berg Maxime, Timothy Davies, Meike Fellingner, Felicia Gottmann, Hanna Hodacs, Chris Nierstrasz, 'Private Trade and Monopoly Structures: The East India Companies and the Commodity Trade to Europe in the Eighteenth Century', in Emily Erikson (ed.) *Chartering Capitalism: Organizing Markets, States, and Publics*, *Political Power and Social Theory* 29 (2015), 5-8.

⁶² J.J. Steur, *Herstel of ondergang: de voorstellen tot redres van de V.O.C. 1740-1795*, (Utrecht 1984), 42-47.

⁶³ L. Hovy, *Het Ceylonese Plakkaatboek I*, voorwerk (Hilversum 1991), 62-63.

⁶⁴ S. V. Sgourev & W. van Lent, 'Balancing permission and prohibition: Private trade and adaptation at the VOC', *Social Forces* 93 (2014) 3, 942-948.

olas plakaten waren altijd gericht aan de inlandse bevolking en zijn door Hovy vertaald uit het Sri Lankaans. Deze plakaten zijn niet meegenomen in het onderzoek omdat we alleen willen weten in welke mate het personeel aan privéhandel deed en in hoeverre het bestuur op Ceylon daar controle over had. De advertenties, verordeningen en restauraties zijn allemaal meegenomen in dit onderzoek. Uiteindelijk bleven er negenentwintig plakaten over die allemaal in meer of mindere maten te maken hebben met de illegale handel. De termen privéhandel komt niet voor in de plakaten, want die term is pas later door historici aan deze praktijken gegeven. We spreken dus in beide gevallen over hetzelfde wanneer we het over privéhandel en illegale handel hebben.

Wat vertellen de plakaten?

Dit onderzoek sluit aan bij het onderzoek van Sgourev en Lent die ook kijken naar plakaten met orders en verordeningen, maar dan uitgevaardigd door de Heeren Zeventien en bestemd voor Batavia. Er zal hier een vergelijking worden gemaakt met de uitkomsten van dit onderzoek en de resultaten van het onderzoek van Sgourev en Lent. Er wordt gekeken of de situatie met privéhandel op Ceylon vergelijkbaar was met die op Batavia. Sgourev en Lent gebruiken de plakaten om kwantitatieve bewijsvoering te leveren voor het toenemende positieve beeld omtrent privéhandel door het personeel aan het einde van de achttiende eeuw. Zij nemen een sterke verandering waar in de waardering van privéhandel binnen het VOC bedrijf.⁶⁵ In het onderzoek van Sgourev en Lent zien we dat ze gebruik maken van duizenden plakaten uitgevaardigd tussen 1700 en 1795. Dat grote aantal heeft te maken met het feit dat Batavia het middelpunt was voor heel Azië. De dataset gebruikt voor dit onderzoek is vele malen kleiner, omdat Ceylon een kleiner handelskantoor was. De plakaten opgenomen in het Ceylonees plakkaatboek zijn specifiek gericht aan het personeel en de inlanders van Ceylon. L. Hovy heeft in zijn plakkaatboek 690 plakaten opgenomen. Mijn onderzoek is te klein om een sluitende conclusie over de algemene waardering van privéhandel binnen het VOC bedrijf te geven. Sgourev en Lent kijken naar de hoeveelheid positieve en negatieve plakaten betreffende privéhandel. Wij kijken hier meer naar de exacte inhoud van de negentwintig relevante plakaten.

Het onderzoek van Sgourev en Lent laat zien dat er vanaf 1740 met tussenpozen positiever wordt gesproken over de privéhandel. Op Ceylon wordt steeds opnieuw een verbod op verschillende vormen van privéhandel opgelegd. Daarnaast blijkt dat in de kleine dataset van dit onderzoek maar driemaal positief wordt bericht over privéhandel. Dit betreft tweemaal een plakkaat dat de particuliere handel in Lijwaat (Indiase stof die populair was ten tijde van de VOC overheersing in Azië) weer is toegestaan. En in één plakkaat, uitgevaardigd door Batavia dat de gouverneur van Ceylon publiceert op Ceylon, wordt aangegeven dat de restricties voor de particuliere handel van zeemannen op schepen minder beperkt moet worden op Ceylon.⁶⁶ We concluderen aan de hand van het Ceylonees plakkaatboek dat het bestuur op Ceylon privéhandel niet stimuleerde. Op het eiland blijkt het meer een lang slepend probleem te zijn dat er illegale handel plaatsvindt. In de plakaten wordt juist voortdurend vermeld dat die illegale handel verboden wordt. Zo zijn er in de data set van 29

---

⁶⁵ Sgourev & van Lent, 'Balancing permission and prohibition', 938-942.

⁶⁶ L. Hovy, *Het Ceylonees Plakkaatboek II*, nawerk (Hilversum 1991), 764.

plakkaten vijf plakkaten uitgevaardigd tussen 1736 en 1795 die het verbod op de handel in Arecanoten betreffen.

Arecanoten waren een soort vruchten die lijken op kokosnoten. Deze vruchten werden samen met tabak gekauwd en hadden een opwekkende werking. In het plakkaatboek vinden we tussen 1736 en 1795, vijfmaal een verbod op de illegale (particuliere) handel in Arecanoten. In 1738 wordt de handel in Areca beschreven als illegaal en wordt er een boete bepaald van 25 rijksdaalders voor iemand die betrapt wordt op deze illegale handel.⁶⁷ In 1743 en 1759 volgen herhalingen van het verbod en wordt de straf hoger, namelijk verbanning van het eiland wanneer men betrapt wordt op de handel. In 1768 zien we een interessant plakkaat dat het verbod op de Arecahandel nogmaals vaststelt, maar ook de verplichting oplegt voor de illegale handelaren om de Areca binnen veertien dagen aan de VOC te overhandigen om strafvermindering te krijgen.⁶⁸ En het laatste plakkaat betreffende de illegale Arecanotenhandel is uit 1791 en vermeldt dat wie betrapt wordt op illegale in Arecanoten een lijfstraf of verbanning te wachten staat.⁶⁹ Een aantal zaken vallen op als we deze plakkaten bekijken. Ten eerste zien we dat iedere gouverneur steeds een plakkaat uitgeeft betreffende de Arecanotenhandel. We kunnen dus concluderen dat de handel in Arecanoten een doorlopend probleem is op Ceylon. Het eerste verbod in deze dataset zien we in 1738 en het laatste in 1791, ofwel in de tijd tussen 1738 en 1791 kan het bestuur op Ceylon niet zorgen dat de illegale handel volledig stopt. Uit het feit dat de straffen steeds hoger worden kunnen we concluderen dat het erg moeilijk was om illegale (privé)handel volledig uit te bannen.

Het blijkt dus dat de plakkaten uit de dataset van dit onderzoek niet dezelfde uitkomsten geven als Sgourev en Lent zagen. Enerzijds is dit te wijden aan het feit dat het aantal gebruikte plakkaten voor dit onderzoek vele malen kleiner is dan de hoeveelheid die Sgourev en Lent gebruiken, maar anderzijds wanneer we naar de inhoud van de plakkaten kijken zien we niks terug in de bewoording van de stukken dat past binnen het verhaal dat Sgourev en Lent schetsen. Ook zien we dat er geen correlatie blijkt te zijn tussen de winst die de VOC dacht te behalen op Ceylon en het toestaan of verbieden van de privéhandel.⁷⁰ Verder is er ook geen verband te zien tussen 1740 en de periode erna wat betreft het schrijven over illegale particuliere handel in de plakkaten. Er zou een verandering in de frequentie van de uitgifte van plakkaten worden verwacht of een verandering van de inhoud, omdat vanaf 1740 privéhandel door personeel werd toegestaan binnen de VOC.⁷¹ Echter blijkt het aantal uitgegeven plakkaten wat betreft toon van de geschreven stukken en de frequentie waarmee deze in het plakkaatboek voorkomen niet samen te hangen met deze externe factoren die hierboven genoemd zijn. Zo concludeert dit onderzoek dat de illegale privéhandel op Ceylon een structureel lang lopend probleem is wat voor iedere gouverneur van Ceylon op eenzelfde manier aanwezig is en moet worden bestreden

In de plakkaten op Ceylon zien we niets terug van de veranderende opvattingen over

---

⁶⁷ Hovy, *Het Ceylonees Plakkaatboek II*, 456.

⁶⁸ Ibidem, 642.

⁶⁹ Ibidem, 477.

⁷⁰ A. van der Belt, *Het VOC-bedrijf op Ceylon: een voornamelijk vestiging van de oost-Indische Compagnie in de 18de eeuw*, (Zutphen 2008), 64 en 70

⁷¹ C. Nierstrasz, *In the Shadow of the Company: The Dutch East India Company and Its' Servants in the Period of Its' Decline 1740-1796*, (Leiden 2012), 73.

de privéhandel binnen de VOC. We hebben ook gezien dat er geen verandering in frequentie of toon van de plakkaten valt te ontdekken, zoals Sgourev en Lent wel hebben gevonden in hun onderzoek. Daarmee concludeert dit onderzoek dat de verschillende gouverneurs van Ceylon te maken hadden met privéhandel als een structureel probleem en dat deze handel voor en na 1740 ongeveer evenveel voorkwam ondanks de plakkaten die werden uitgevaardigd om te proberen deze handel te voorkomen. Met in het bijzonder het voorbeeld van de illegale privéhandel in Arecanoten waar in de periode van 1736-1795 geen eind aan komt en het dus onmogelijk blijkt voor de Gouverneur om deze handel volledig onder controle te krijgen.

Conclusie

De privéhandel was een structureel probleem voor de gouverneur van Ceylon. Er blijkt maar een enkel verschil zichtbaar tussen de plakkaten uitgegeven tijdens de periode waarin privéhandel door de VOC wordt toegestaan. Uit de plakkaten is gebleken dat het personeel niet vrij mocht handelen in alle producten op het eiland. Ondanks dat binnen de gehele VOC de privéhandel na 1740 wel werd toegestaan, was specifiek de handel in Arecanoten verboden op Ceylon. Dit kan komen doordat Arecanoten mogelijk verslavend waren en dezelfde status had als opium in China. De enige trend die we waarnemen in de plakkaten is dat er steeds hogere straffen worden geëist voor het drijven van illegale privéhandel in Arecanoten. Van den Belt meent dat vooral de hogere klassen binnen de VOC aan privéhandel deden op Ceylon.⁷² Voor deze stelling is uit het plakkaatboek geen bewijs naar voren gekomen. Dit wil niet zeggen dat het niet zo was. Juist onder deze groep VOC-dienaren was het mogelijk om structureel aan illegale praktijken te doen. Structureel privéhandel drijven was alleen mogelijk als je toegang had tot de boekhouding van het VOC-kantoor op Ceylon. Verder onderzoek naar de mate van privéhandel door bestuursleden op Ceylon kan inzicht geven in hun aandeel in de privéhandel. Dit soort onderzoek kan gedaan worden aan de hand van geldstortingen bij de kleine kas van Ceylon.

We stellen vast dat de trend die Sgourev en Lent zien in de manier waarop de VOC dacht over privéhandel niet zichtbaar is in de plakkaten uitgegeven op Ceylon. Dit bewijst nog maar eens dat de bestuurders in Azië een pragmatische houding aannamen ten opzichte van de Heeren Zeventien. Aangezien op Batavia de plakkaten die uitgegeven worden een trend volgen waarin privéhandel meer of minder gewaardeerd wordt als oplossing voor de teruglopende winsten van de VOC in Azië, terwijl dit kennelijk op Ceylon niet het geval is. Het idee dat de VOC een decentraal bestuur kende wordt door dit onderzoek ondersteund. Wat we terugzien in de plakkaten is dat waar halverwege de achttiende eeuw nog lichte straffen staan op het illegaal handelen in producten, deze straffen aan het eind van de achttiende eeuw steeds zwaarder worden. Kennelijk hoopte men dat de zwaardere straffen genoeg afschrikwekkend zouden werken.

We concluderen dus aan de hand van de plakkaatboeken dat de mate van controle van

---

⁷² A. van der Belt, *Het VOC-bedrijf op Ceylon: een voorname vestiging van de oost-Indische Compagnie in de 18de eeuw*, (Zutphen 2008), 206-207.

het VOC-bestuur niet verbeterde op Ceylon. Wellicht had het eigenbelang van de bestuurders hier ook mee te maken. Van Imhoff, die vier jaar lang (1736-1740) Gouverneur -Generaal was op Ceylon, werd zelf uiteindelijk ook van particuliere handel beschuldigd door de Heeren Zeventien.⁷³ Hoewel er dus sprake is van een structureel probleem, betreffen de plakkaten die werden uitgegeven op Ceylon meestal heel andere zaken. Er zijn meer plakkaten gericht op de huwelijksregels en de omgang met inlanders, dan dat men spreekt over de illegale handel. Dit wijst erop dat op Ceylon het probleem van illegale handel geen hoofdrol speelde voor het VOC bestuur aldaar. Ik durf te stellen dat de privéhandel op Ceylon niet als controlerende maatregel werd ingevoerd, omdat het VOC-bestuur deze maatregel niet positief waardeerde en dus kon dat ook geen invloed hebben op de mate van controle van het bestuur op het personeel.

---

⁷³ J.J. Steur, *Herstel of ondergang: de voorstellen tot redres van de V.O.C. 1740-1795*, (Utrecht 1984), 47.

Hoofdstuk 4: anachronisme van de *Principal-agent theory*

In dit hoofdstuk zal weerlegd worden dat de *principal-agent theory* van Holmstrom & Milgrom die beschreven werd in hoofdstuk één toepasbaar is op de VOC. Hier zal besproken worden dat de intentie van het VOC-bestuur voornamelijk gericht was op het behalen van winst. De Heeren Zeventien maakte het niet uit hoe de producten verzameld werden in Azië, als deze maar in de gevraagde hoeveelheden in de Republiek aankwamen. In deze scriptie is al enkele malen gesproken over de nalatigheid van de Heeren Zeventien om de zaken met illegale handel aan te pakken. Uitgelegd zal worden dat er wel sprake is van een *principal-agent probleem*, maar dat dit probleem niet met de theorie van Milgrom en Holmstrom opgelost kan worden. De situatie lag anders dan door Cassas-Acre & Hejeebu beschreven is.

Ook zal in dit hoofdstuk worden gekeken naar de manier waarop we het effect van privéhandel op het functioneren van de VOC kunnen vaststellen. We hebben reeds geconstateerd dat er geen sprake was bij de VOC van een totale handelsvrijheid, nadat in 1740 de privéhandel door de Heeren Zeventien werd toegestaan in Azië. Op Ceylon werden bijvoorbeeld niet alle producten vrijgegeven voor het personeel om er privéhandel mee te drijven. Er worden vaak verbanden gelegd tussen bijvoorbeeld desertie van personeel en het effect dat privéhandel op deze zaken zou hebben. Dit soort verbanden die door historici worden beschreven missen aan overtuigingskracht. Het zou interessant zijn dit voor alle handelskantoren te onderzoeken, maar dat zou jaren beslaan. Daarvoor ontbreken mij nu de mogelijkheden, vandaar dat in deze scriptie alleen naar het handelskantoor op Ceylon is gekeken. Hiermee hoop ik een nieuwe manier aan te dragen waarop het effect van privéhandel op het principal-agent probleem van de VOC zou kunnen worden besproken.

De tekortkomingen van het toepassen van de *principal-agent theory*

Paul Frentrop beschrijft in een overzichtswerk de bedrijfsvoering in Nederland vanaf de VOC tot het heden. In dit werk wordt beschreven dat de VOC zeer modern was voor zijn tijd. De grootte van het bedrijf en de manier waarop het bedrijf gebruik maakte van investeringen door burgers om de kosten van de zeereizen te betalen noemt hij modern. Toch gaat het mij hier te ver om de VOC, zoals sommige historici doen, een premoderne multinational te noemen. Frentrop vertelt in zijn boek hoe het mogelijk is dat zelfs in de toplaag van het bedrijf weinig aandacht is voor de investeerders en het bestuur vooral met zijn eigen winst bezig is. Er was binnen de VOC niet alleen sprake van beperkte controle van het personeel, maar ook van beperkte controle van het bestuur, De Heeren Zeventien. Doordat het dividend dat aan de investeerders uitgedeeld moest worden niet eens altijd uit geld hoefde te bestaan en niet afhankelijk was van de hoogte van de winst, had het bestuur veel bewegingsruimte om de winst weer in eigen zak te steken.⁷⁴ Ook de behoefte om een effectieve bedrijfsvoering te hanteren was er niet.⁷⁵ Zonder druk van de aandeelhouders om het dividend zo hoog mogelijk te maken, was het voor bestuurders alleen noodzaak een van te voren vastgesteld dividend

---

⁷⁴ F. S. Gaastra, *geschiedenis van de VOC*, (Zutphen 2007), 26-29.

⁷⁵ P. Frentrop, *Ondernemingen en hun aandeelhouders sinds de VOC: corporate governance 1602-2002*, (Amsterdam 2002). 120.

uit te kunnen betalen. Het was duidelijk dat er sprake was van verschillende belangen van de aandeelhouders en de bestuurders van de VOC in de Republiek. Hieruit blijkt eens te meer dat de VOC geen effectieve bedrijfsvoering kende. Er waren dus niet alleen belangenverschillen tussen het bedrijf in Azië en de Republiek, maar ook tussen het bestuur in de Republiek en de aandeelhouders.⁷⁶

De aandeelhouder had geen recht meer op het geld dat hij geïnvesteerd had in het bedrijf. Frentrop schrijft "Het geïnvesteerde kapitaal was pas na tien jaar opvraagbaar en ten aanzien van het rendement op hun investering hadden beleggers geen enkele garantie. Zij moesten maar afwachten wat er zou worden uitgekeerd."⁷⁷ Je zou kunnen zeggen dat het VOC-bestuur een oligarchisch karakter had.⁷⁸ Er was in de Republiek bij het VOC-bestuur geen enkele behoefte tot innovatie. Wanneer de zaken in 1740 verslechteren, wordt er luchtig op gereageerd door de Heeren Zeventien. Dit is reeds al aan de orde gekomen in hoofdstuk twee. De reden dat de Heeren Zeventien niet in paniek raakten toen de winsten terugliepen, kwam omdat de waarde van de goederen die nog in de Republiek lagen opgeslagen groot genoeg was om de verliezen te compenseren. Daarbij komt dat het bestuur pas over redres, zoals Steur schrijft, gaat praten wanneer ze op het matje worden geroepen door de Staten-Generaal. Zij aarzelden namelijk het octrooi te verlengen.⁷⁹ Vervolgens worden er door verschillende gouverneurs-generaal adviezen gegeven aan de Heeren Zeventien om veranderingen door te voeren in Azië. Alleen blijkt dat deze gouverneurs allen een dubbele agenda hebben. Steur stelt aan de hand van zijn onderzoek terecht vragen bij de integriteit van van Imhoff wanneer deze zijn pleidooi doet om privéhandel binnen de VOC toe te staan.⁸⁰

Het effectief functioneren van de VOC werd een steeds minder belangrijke doelstelling voor het bestuur in zowel de Republiek als het bestuur in Azië. Door het oligarchische karakter van het bedrijf, was het zo dat niet altijd de meest competente personen op belangrijke posities werden gezet. Functies werden verdeeld onder familieleden en bekenden.⁸¹ Het bestuur in Azië had zelf te grote belangen bij de illegale privéhandel om zich iets aan te trekken van de problemen die deze handel met zich meebracht. Van de illegale handel aan de hand van de assignaties was men beslist op de hoogte. Assignaties waren wisselbrieven waarmee geld kon worden opgenomen in de Republiek dat verdiend was in Azië.⁸² Het eigenbelang van de bestuurders in Azië van deze privéhandel was te groot om actie te ondernemen en deze handel volledig uit te bannen. Dus niet alleen onder het personeel was sprake van illegale handel, ook de hoogste functionarissen in Azië profiteerden van deze handel. Door de vaste uitbetalingen van dividend, die dus niet afhankelijk waren voor de winst, had ook het VOC-bestuur geen baat bij het voeren van een meer effectief beleid. Naar mijn mening is dit genoeg reden, om te stellen dat we over de VOC niet kunnen spreken als zijnde een premodern bedrijf. Daarmee wordt het problematisch om *principal-agent theorieën* toe te passen op de VOC. Het VOC-bedrijf functioneerde anders dan bedrijven in onze tijd en de sociale

---

⁷⁶ Frentrop, *Ondernemingen en hun aandeelhouders*, 70-73.

⁷⁷ Ibidem, 73.

⁷⁸ Ibidem, 70.

⁷⁹ J.J. Steur, *Herstel of ondergang: de voorstellen tot redres van de V.O.C. 1740-1795*, (Utrecht 1984), 38.

⁸⁰ Steur, *Herstel of ondergang*, 45-47.

⁸¹ Els M. Jacobs, *Koopman in Azië*, (Zutphen 2000). 13.

⁸² Jacobs, *Koopman in Azië*, 17.

verhoudingen en de belangen van bestuur en het personeel lagen compleet anders dan bij hedendaagse multinationals. De theorie die Milgrom & Holmstrom opstellen, die wordt aangepast door Hejeebu & Cassas-Acre, schetst eerder een ideaalbeeld van het VOC-bedrijf dan de werkelijke situatie. Berg en Davis baseren hun verhaal over de positieve gevolgen van privéhandel voor de zeevaart compagnieën van andere Europese landen tussen 1600-1800, op de theorie van Hejeebu & Cassas-Acre. Wellicht is hun theorie wel van toepassing op de door Berg en Davis besproken compagnieën, maar mijns inziens niet op de VOC. Want in het geval van de VOC moeten we constateren dat de situatie niet zo simpel lag. Het was wel zo dat er een *principal-agent probleem* was, maar de oplossing voor die problemen kunnen we niet vinden door het toepassen van hedendaagse theorieën op de VOC. We moeten de complexe situatie uit die tijd in kaart brengen en aan de hand daarvan proberen verbanden te leggen.

Suggesties voor verder onderzoek

Door recent onderzoek van Lucassen en van Rossum is het onderzoek naar de omvang van (illegale) privéhandel opnieuw onderwerp van debat geworden. We hebben in hoofdstuk twee al gezien dat niet alle historici het eens zijn met privéhandel als de oplossing voor het *principal-agent probleem* van de VOC. We hebben geconstateerd dat op verschillende handelskantoren men verschillend beleid voerde ten aanzien van privéhandel. De complexiteit van het VOC-bedrijf krijgt te weinig aandacht bij historici zoals Adams, die proberen te verklaren wat het effect van de (illegale) privéhandel was. Na het onderzoek naar het plakkaatboek van Ceylon concludeer ik dat de manier waarop historici tot nu toe hebben geprobeerd onderzoek te doen naar het effect van privéhandel op het aansturen van het VOC-personeel, te kort schiet. Historici gaan voorbij aan de inconsequentie van de invoering van privéhandel in het VOC-bedrijf. Ik zal in deze paragraaf de tekortkomingen bespreken en een andere onderzoeksmethode voorstellen.

Het probleem is dat veel zaken rond wangedrag van het personeel niet in de archieven zijn opgenomen, omdat deze praktijken zich in de schaduw van het bedrijf afspeelden. Hierdoor is het noodzakelijk verbanden te zoeken om toch effecten van privéhandel te kunnen meten. Er moet dan een methode gezocht worden, waarmee toch iets gezegd kan worden over de in de primaire bronnen afwezige informatie over privéhandel. Wezel & Ruef gebruiken de desertiecijfers die wel bekend zijn om iets te zeggen over het verband tussen het invoeren van privéhandel binnen de VOC en hoeveel personen deserteren.⁸³ Hejeebu maakt gebruik van dezelfde redenering als Wezel en Ruef en meent ook dat wanneer het personeel pas op stapt als het contract afloopt, dat dit het bewijs is van een goede band van het personeel met het bedrijf en daarmee van een betere bedrijfsvoering.⁸⁴ De correlatie tussen het voltooien van het contract en de effectiviteit van het bedrijf is alleen vaag. Zeker wanneer in het onderzoek van Wezel en Ruef blijkt dat de desertie cijfers geen verschil maken met eerdere

---

⁸³ F. C. Wezel & M. Ruef, 'Agents with Principles: The Control of Labor in the Dutch East India Company, 1700 to 1796', *American Sociological Review* 82 (2017) 5, 1025.

⁸⁴ Hejeebu, S., 'Contract enforcement in the English East India company', *The Journal of Economic History* 65 (2005) 2, 507-513.

perioden waar privéhandel nog niet was toegestaan binnen de VOC.⁸⁵

Als we dan nogmaals de argumenten die Adams geeft voor haar opvatting dat hiërarchie en centraal bestuur goed werkten om het personeel te controleren bekijken valt op dat bij Adams de correlatie tussen de sociale situatie van de maatschappij in deze tijd en de VOC vaag is. Adams verklaart te weinig en vervalt in aannames die niet krachtig genoeg onderbouwd worden. Veel historici (Adams, Wezel en Ruef, Sgourev en Lent, van den Belt) verwijzingen naar sociale concepten uit de Gouden Eeuw in de maatschappij en geven aan dat daar de antwoorden op het effect van privéhandel moeten worden gevonden. Ik stel voor aan de hand van gedetailleerde onderzoeken naar de verschillende handelskantoren uitspraken te doen over de effecten van privéhandel. De complexiteit van het VOC-bedrijf zal dan naar voren komen. Wanneer dan alle informatie van de verschillende handelskantoren wordt gebundeld kan er een beeld van de gehele organisatie van de VOC worden gemaakt.

---

⁸⁵ F. C. Wezel & M. Ruef, 'Agents with Principles: The Control of Labor in the Dutch East India Company, 1700 to 1796', *American Sociological Review* 82 (2017) 5, 1031-1033.

Conclusie

De VOC had te maken met een *principal-agent probleem* door de moeizame communicatie tussen de Republiek en Azië. Deze moeizame communicatie had als gevolg dat personeel amper gecontroleerd werd. De werkomstandigheden van het VOC-personeel waren slecht. 2/3 van het personeel overleefde de reis naar Azië niet. Daarnaast had het personeel een vast salaris en was er voor de gewone zeeman weinig uitzicht op carrière binnen het bedrijf. Zo komt het dat personeel aan privéhandel gaat doen in Azië om bij te verdienen om zo het eigenbelang te behartigen. Er was dus sprake van verschillende belangen van het VOC-bestuur in de Republiek en het personeel in Azië. In deze scriptie is gekeken of het toestaan van privéhandel aan het VOC-personeel in Azië een goede oplossing was voor het *principal-agent probleem* van de VOC. De laatste jaren is er speciale aandacht voor die privéhandel. Uit recent onderzoek van Lucassen en Mathias van Rossum is gebleken dat er meer illegaal goud en zilver aan boord van VOC-schepen te vinden was dan gedacht werd. Dit was het beginpunt van deze scriptie naar het effect van het toestaan van privéhandel aan VOC-personeel vanaf 1740. De hoofdvraag van dit onderzoek luidde: In hoeverre zorgde het toestaan van privéhandel op Ceylon voor verbetering van het aansturen van het personeel tussen 1738 en 1795? In het historici debat over het effect van het toestaan van privéhandel binnen de VOC, wordt voornamelijk gekeken naar het personeel dat actief was op de VOC-schepen. Er is in dit onderzoek gekozen voor een nieuwe aanpak door te kijken naar het personeel in dienst van het handelskantoor van de VOC op Ceylon.

In het onderzoek is duidelijk geworden dat de VOC niet vergeleken kan worden met hedendaagse multinationals. Zowel de Heeren Zeventien als de Gouverneurs-Generaal in Azië waren vooral uit op hun eigen belang. Nu moeten bedrijven verantwoording afleggen aan de investeerders. Het bestuur van de VOC in de Republiek hoefde alleen aan de Staten-Generaal verantwoording af te leggen. Hierdoor lukt het niet om adequaat te reageren op veranderingen in de bedrijfssituatie in Azië, wanneer er meer concurrentie in Azië komt door andere compagnieën. Er werd door het bestuur nooit geredeneerd in termen van *principal* en *agent*. Het is voor de Heeren Zeventien enkel belangrijk dat het dividend uitbetaald kan worden aan de aandeelhouders. In Azië is voor het bestuur belangrijk om via privéhandel genoeg te verdienen om het eigenbelang te dienen. Dit belang betreft ook het reilen en zeilen op de bezittingen van de VOC waarover zij het bestuur hadden, omdat hier vanuit de Republiek weinig aandacht voor was. Hierdoor ontstaat er een probleem wanneer historici door middel van *principal-agent theorieën* proberen het *principal-agent probleem* van de VOC op te lossen. We hebben vastgesteld dat Hejeebu, Cassas-acre en Berg & Davis hun ideeën over de positieve effecten van privéhandel baseren op de *principal-agent theorie* van Milgrom & Holmstrom. Deze theorie gaat voorbij aan de unieke en complexe bedrijfsstructuur van de VOC. Hilgrom & Holmstrom's theorie laat meer een ideaalbeeld zien, maar in werkelijkheid werkte het niet op deze manier voor de VOC. Daarom wordt deze methode als theoretische kader hier verworpen. We kunnen wel blijven spreken van een *principal-agent probleem* binnen de VOC, maar moeten dan kijken naar concrete voorbeelden uit primaire bronnen om te bepalen hoe er over deze zaken werd gedacht binnen de VOC.

De VOC had een veel meer pragmatisch karakter dan vaak gedacht wordt door historici. Veel zaken werden decentraal bepaald door lagere bestuurders in Azië. Zo komt het dat het beleid van de VOC per handelskantoor verschilde. Historici die voorbij gaan aan dit aspect van de VOC menen met hun onderzoek meer te kunnen vertellen over de VOC dan mogelijk is. Dit probleem zien we terug in het historische debat over privéhandel als effectieve methoden om personeel van de VOC te controleren. Adams en Wezel & Ruef gaan niet aan de complexiteit van het bedrijf voorbij. Zij stellen dat sociale hiërarchie en de verhouding in de maatschappij in die tijd zorgden voor goede controle. Adams ziet in privéhandel zelfs de oorzaak van het verval na 1740. Wezel & Ruef menen geen enkele invloed te zien van het toestaan van privéhandel binnen de VOC na 1740. Het historische debat over privéhandel binnen de VOC moet zich richten op de bredere perspectieven. Het blijkt problematisch om aan de hand van een hedendaagse *principal-agent theorie* verklaringen te geven vanwege die andere sociale hiërarchie en verhoudingen binnen de maatschappij destijds. Maar ook de sociaal historische verklaring van Adams en Wezel & Ruef verklaard niet helemaal hoe de patrimoniale banden dan exact voor controle hebben gezorgd. Hiervoor moet er een nieuwe manier van onderzoek komen om toch meer zinvolle uitspraken te kunnen doen over privéhandel binnen de VOC. De manier waarop Sgourev & Lent in hun artikel wijzen op de complexiteit van het VOC-bedrijf in Azië is naar mijn mening een zinnellere aanpak. Onderzoek naar de verschillende handelskantoren kan uiteindelijk gebundeld worden tot een meer compleet overzicht van het VOC-bedrijf in Azië.

Op Ceylon hebben we gezien dat de plakkaatbrieven een ander verhaal vertellen dan Sgourev en Lent op Batavia hebben gezien. Toch kan de uitkomst van dit onderzoek worden verenigd met die van Sgourev en Lent. Uit de bekeken onderzoeken en het primaire bronnenonderzoek van deze scriptie blijkt dat op Ceylon geen volledige vrijheid werd geboden aan personeel om privéhandel te drijven, ook al was de privéhandel vanaf 1740 door de Heeren Zeventien toegestaan. Dit past bij het beeld dat Sgourev & Lent schetsen van de VOC in Azië. Het decentrale beleid blijkt duidelijk op Ceylon, omdat hier niet met dezelfde regels gewerkt wordt als op Batavia. We hebben vastgesteld dat waar Sgourev & Lent veranderingen in de waardering zien van privéhandel in de plakaten uitgegeven op Batavia, dit op Ceylon niet het geval is. Er is dus geen sprake van een eensluidend beleid binnen de gehele VOC. Per handelskantoor kunnen andere regels van kracht zijn. Illegale privéhandel is op Ceylon een structureel probleem gebleken waar men pragmatisch mee omsprong. Wanneer het probleem blijft aanhouden wordt er op Ceylon steeds opnieuw geprobeerd met een plakkaatbrief duidelijk te maken aan het personeel dat illegale handel bestraft zal worden. Het valt op dat de straffen op illegale privéhandel over de jaren heen steeds hoger worden. Kennelijk wordt het probleem al die jaren niet opgelost. Het betreft de illegale handel in Arecanoten in de periode van 1738 tot 1795. Zoals aangegeven is het de vraag of het eigenbelang van de bestuurders, die ook beschuldigd werden van illegale handelspraktijken daarbij ook een rol speelde.

We concluderen met dit onderzoek dat privéhandel altijd onderdeel is geweest van het VOC-bedrijf. Historici hebben tot nu toe niet kunnen duiden of privéhandel effectief was om het *principal-agent probleem* op te lossen. Ik stel aan de hand van het onderzoek naar het plakkaatboek van Ceylon vast dat er geen sprake was van een centraal beleid binnen het

bedrijf waar al het personeel zich aan hield. Ceylon laat zien dat ook na dat in 1740 privéhandel wordt toegestaan dit niet tot volledige vrijheid van het personeel leidt om privéhandel te drijven. De gouverneur van Ceylon lukt het nooit om volledige controle te krijgen op illegale handel op het eiland. Het toestaan van privéhandel binnen de VOC door de Heeren Zeventien heeft niet geleid tot een betere aansturing en controle van het personeel op Ceylon. Ik heb vooral vragen gesteld bij de wijze waarop sommige historici tot de conclusie zijn gekomen dat privéhandel effect had op het functioneren van het VOC-personeel. Daarom stel ik voor nieuw onderzoek te doen naar de status van privéhandel op de verschillende handelskantoren aan de hand van de primaire bronnen om een completer beeld van de situatie op deze handelskantoren en uiteindelijk een completer beeld van de VOC te krijgen. We moeten vooral kijken hoe men destijds binnen de VOC sprak over privéhandel en niet proberen met hedendaagse theorieën zaken uit het verleden te verklaren. De manier waarop VOC-bestuursleden zelf spraken over privéhandel geeft ons een beter inzicht in de waardering van privéhandel als controlerend middel in deze periode.

Bijlage literatuurlijst

- Adams, J., 'Principals and agents, colonialists and company men: The decay of colonial control in the Dutch East Indies', *American sociological review* (1996), 12-28.
- Berg Maxime, Timothy Davies, Meike Fellinger, Felicia Gottmann, Hanna Hodacs, Chris Nierstrasz, 'Private Trade and Monopoly Structures: The East India Companies and the Commodity Trade to Europe in the Eighteenth Century, in Emily Erikson (ed.) *Chartering Capitalism: Organizing Markets, States, and Publics*', *Political Power and Social Theory* 29 (2015), 123 – 145.
- Belt van der, Albert, *Het VOC-bedrijf op Ceylon: een voornamelijk vestiging van de oost-Indische Compagnie in de 18de eeuw*, (Zutphen 2008).
- Casas-Arce, Pablo, Santhi Hejeebu, and Cornell College, '*Job Design and the Benefits of Private Trade*', (Oxford 2004), 1-52.
- Carlos, A. M., & Nicholas, S., 'Theory and history: seventeenth-century joint-stock chartered trading companies', *The Journal of Economic History* 56 (1996) 4, 916-924.
- Frentrop, Paul, *Ondernemingen en hun aandeelhouders sinds de VOC: corporate governance 1602-2002*, (Amsterdam 2002).
- Fatah-Black, K., & Van Rossum, M., 'De Nederlandse smokkelhandel, 1600-1800/Dutch smuggling, 1600-1800', *Tijdschrift voor Sociale en Economische Geschiedenis* 13 (2015) 1-21.
- Glamann, Kristof, *Dutch-Asiatic trade 1620-1740*, (Den Haag 1981).
- Gaastra, F. S., *geschiedenis van de VOC*, (Zutphen 2007).
- Gaastra, Femme Simon. 'The organization of the VOC.' *The Archives of the Dutch East India Company (VOC) and the Local Institutions in Batavia (Jakarta)*, (Leiden & Boston, Brill) (2007), 13-27.
- Gaastra, F. S., *Scheepsvolk, afscheidsrede Universiteit Leiden* (2012).
- Hejeebu, S., 'Contract enforcement in the English East India company', *The Journal of Economic History* 65 (2005) 2, 496-523.
- Hovy, L., *Het Ceylonees Plakkaatboek I*, voorwerk (Hilversum 1991).
- Hovy, L., *Het Ceylonees Plakkaatboek II*, nawerk (Hilversum 1991).
- Holmstrom, B., & Milgrom, P., 'Multitask principal-agent analyses: Incentive contracts, asset ownership, and job design', *Journal of Law, Economics, & Organization* 7 (1991), 24-52.
- Jacobs, M. Els, *Koopman in Azië*, (Zutphen 2000).
- Lucassen, J., 'A multinational and its labor force: the Dutch East India Company, 1595–1795', *International Labor and Working-Class History* 66 (2004), 12-39.
- Lucassen, J., & Van Rossum, M., 'Smokkeloos en zilverstromen: illegale export van edelmetaal via de VOC/The wages of smuggling and flows of silver: illegal exports via the VOC', *Tijdschrift voor Sociale en Economische Geschiedenis* 13 (2016) 1, 99-133.
- Nierstrasz, Chris, *In the Shadow of the Company : The Dutch East India Company and Its' Servants in the Period of Its' Decline 1740-1796*, (Leiden 2012). Ebscohost.
- Niemeijer, Hendrik E. 'The Central Administration of the VOC Government and the Local Institutions of Batavia (1619-1811)—an Introduction.' *The archives of the Dutch East India Company (VOC) and the Local Institutions in Batavia (Jakarta)*. Leiden: Brill (2007), 61-86.
- van Rossum, M., 'A "Moorish World" within the Company: The VOC, Maritime Logistics and Subaltern Networks of Asian Sailors 1'. *Itinerario*, 36 (2012) 3, 39-60.
- van Rossum, M., Heerma van Voss, L., Lottum, J., & Lucassen, J. M. W. G., 'National and International Labour Markets for Sailors in European, Atlantic and Asian Waters, 1600-1850'. *Research in maritime history* (2012) 43.
- Van Rossum, M., *Werkers van de wereld: globalisering, arbeid en interculturele ontmoetingen tussen Aziatische en Europese zeelieden in dienst van de VOC. 1600-1800*, (Hilversum 2014), Google Books
- Sgourev, S. V., & van Lent, W., 'Balancing permission and prohibition: Private trade and adaptation at the VOC', *Social Forces* 93 (2014) 3, 933-955.
- Steur, J.J., *Herstel of ondergang: de voorstellen tot redres van de V.O.C. 1740-1795*, (Utrecht 1984).
- Wezel, F. C., & Ruef, M., 'Agents with Principles: The Control of Labor in the Dutch East India Company, 1700 to 1796', *American Sociological Review* 82 (2017) 5, 1009-1036.
- Wagenaar, L. J., 'L. Hovy, Ceylonees plakkaatboek. Plakkaten en andere wetten, uitgevaardigd door het Nederlands bestuur op Ceylon, 1638-1797', (1995), 111-114. dspace.library.uu.nl.

Plakkaten betreffende de privéhandel (illegale handel) op Ceylon. (primaire bronnen uit Hovy, L.)

- 453 -> verbieden illegaal rijst bezit.
- 457 -> verbieden van in en uitvoer van Kokosnoten.
- 456 -> verbod op illegale handel in Arecanoten
- 464 -> verbieden van de particulieren peper handel.
- 468 -> verbod op vervoer van illegaal gestookte inlandse sterke drank.
- 471 -> verbod op illegaal ingevoerde nieuwe guldens.
- 477 -> verbod op illegale handel in Arecanoten.
- 487 -> Verbod op inkoop en verkoop van de illegaal gestookte inlandse sterke drank.
- 489 -> Verbod particuliere handel in Lijwaat.
- 491 -> Verbod op illegale handel in Lijwaat met inlanders.
- 592 -> snelle doorvaart verkondigd om smokkelhandel tegen te gaan.
- 595 -> particuliere kisten van repatrianten worden extra onderzocht om illegale handel tegen te gaan.
- 642 -> verbod op particuliere handel in Arecanoten.
- 644 -> verbod op particuliere handel in wax.
- 658 -> verbod op invoer van illegale grote duiten van 25 of meer rijksdaalders.
- 674 -> verbod op illegale houthandel.
- 682 -> verbod op particuliere handel met inlanders.
- 716 -> renovatie eerder afgekondigd illegale uitvoer van Amfioen en Kayer.
- 719 -> renovatie verbod op verkoop wapentuig aan inlanders.
- 751 -> resolutie tegen illegale handel in Arecanoten.
- 764 -> Batavia stelt dat Ceylon schepen niet meer mag beperken in hun particuliere handel op het eiland.
- 793 -> verbod op illegale handel in Indiase stoffen (Lijwaat).
- 838 -> uitvoer van Kayer en de bewerking ervan wordt volledig verboden.
- 842 -> nogmaals verbod op invoer en uitvoer van illegale stoffen.
- 853 -> opheffing verbod invoeren en particulier verhandelen van Indiase stoffen.
- 939 -> invoerrechten Arecanoten beperkt om smokkelhandel tegen te gaan. .
- 940 -> verbod op de uitvoer van Nederlandse duiten.
- 948 -> verbod op de uitvoer van Arak.
- 950 -> tarwe handel zal voortaan enkel nog door particulieren worden gedaan.

(29 plakkaten totaal. Eerste getal is de verwijzing naar de pagina uit de bundel waar het plakkaat kan worden gevonden. Bij iedere pagina verwijzing is een korte omschrijving van de inhoud van het plakkaat gegeven).